

»OSNOVNO« I »TRAGIČNO« U ČLANKU DRA JORDANA
KUNIČIĆA »RODOLJUBLJE U ETIČKO-MORALNOM PROSTORU«¹

Ante Škobalj

Navedeni članak dra Kuničića počinje riječima: »Zanimljiva je, donekle i tragična, činjenica da i neke osnovne životne kategorije ljude ponekad razdvajaju.«² Osnovna je, naime, životna kategorija, da se rađamo u obitelji, da pripadamo nekom određenom narodu, da govorimo nekim određenim jezikom i da prema tome imamo neka određena prava, koja nitko nikome ne bi smio oduzeti pa ni ograničiti. Takve životne kategorije ne mogu same po sebi biti »tragične«. Pa to je i samo po sebi razumljivo. Ako su »prirodne«, a k tome još i »osnovne«, tj. nešto bez čega se ne može biti ni živjeti, kako se može i pomisliti, da bi u isto vrijeme bile i »tragične«. To priznati, značilo bi priznati i ustvrditi, da je život sam po sebi u svojoj osnovi »tragičan«. S kršćanskog stajališta to se nipošto ne smije reći. Takvo bi shvaćanje bilo izvan »etičko-moralnog prostora«, o kojemu pisac navedenog članka raspravlja.

Naprotiv, tragično je ako bilo tko, bio crnac ili bijelac, bio pripadnik jednog ili drugog naroda, u tim »osnovnim i životnim kategorijama« trpi nasilje i nepravdu. Te ljudske nepravde i nasilja nad »osnovnim životnim kategorijama« ljudi predstavljaju ono »tragično« i — osim gubitka vječnog spasenja, gubitka duše i života — ne znam ima li išta u naravnom redu »tragičnije« na ovome svijetu. Nasilja i nepravde na tom području »osnovnih životnih kategorija« oduzimlju čovjeku pravo da bude ono što jest, da bude čovjek. Jer, ako on ne smije biti ono što jest, zvati se svojim imenom i govoriti svojim jezikom, on nije ni čovjek u »osnovnom i životnom smislu« u kojemu se rodio i postoji na ovome svijetu. Zato su nepravde nad tim kategorijama najmonstruozniji zločini u ljudskoj povijesti, vrijedni svake osude i napora svih ljudi, da takve zločine uklonimo. Zbog tih nepravda i zločina proliveno je mnogo krvi i »tko može izbrojiti žrtve pale na barikadama za vrednote vjere, ljubavi, slobode, nacije...«³ — kako sam pisac u spomenutom članku govori. Ali, treba naglasiti, da za tolike »žrtve što su pale« — nije kriva »vjera, ljubav, sloboda, nacija itd.« nego ljudski grijesi, nepravde i zločini protiv vjere, ljubavi, slobode i nacije. Istina je, da je zbog slobode mnoštvo ljudi poginulo i mnogo krvi proliveno. Mi nećemo zbog toga odbaciti i osuditi slobodu, nego grijeha i zločine protiv slobode. Isto tako nećemo zbog tih razloga odbaciti ni »vjeru, ljubav i naciju«, nego ćemo odbaciti i osuditi ono, što te »osnovne i životne kategorije« ljudima oduzimlje, sputava ili na bilo koji način ograničava, a to su nasilja, nepravde i zločini, koji stvarno »ljude ponekad razdvajaju«. I to, na žalost, ne »ponekad« i ponegdje, nego često i zaista *tragično*.

Na to je jamačno mislio i pisac navedenog članka i citiranih rečenica, ali se to iz samih rečenica, pa ni iz čitava članka ne može razabrati.

¹ *Crkva u svijetu*, Split, br. 3, god. 1972. str. 211—222.

² Navedeno djelo, str. 211.

³ Na istom mjestu.

Očito je, da se tu radi o stilskoj nejasnoći, ali, jer u istom članku ima, po mome mišljenju još nekoliko takvih nejasnoća, i jer se radi o »osnovnim životnim kategorijama«, i jer će, pretpostavljam, i mnogim drugima ti toliko važni i osnovni pojmovi iz ovog članka ostati nejasni, osvrnut ću se na neka pitanja.

Priznajem, da je danas vrlo teško bistriti te pojmove, koji, iako su osnovni i životni, ali su upravo ljudskim zločinima i nepravdama tako izvrnuti, iznakaženi i pomućeni, da i najbistrijem oku nisu više bistri. Zločini prošlog svjetskog rata stvorili su od pojma »nacionalizam« jedan užasno negativan i monstroznozan pojam, koji je ušao općenito i duboko u ljudsku svijest, te se toj riječi više taj smisao ne može mijenjati. Prisiljeni smo je prihvatiti u tom najgorem smislu i značenju. No, događa se vrlo često, da se pod tom riječi ne misli na taj monstrozni i negativni nacionalizam, nego se taj isti naziv strančarski i dvoznačno rabi i u smislu rodoljublja, koje je osnovna i moralna dužnost i vrlina svakoga čovjeka, te se ta sveta krepost dvoiličnom upotrebom osuđuje kao grijeh i zločin. Pisac spomenutog članka u prvoj točki s podnaslovom »Strujanja« vrlo lijepo odbacuje kriva shvaćanja o rodoljublju, kao što su kozmopolitizam i anacionalizam, »neka vrsta centrifugalne struje, tj. sklonosti fetišiziranja ljudske zajednice zapostavljajući nacionalni individualitet.«⁴ Ako je, dakle, anacionalizam grijeh, što je onda nacionalizam? Dolazimo do nejasnoće u tim osnovnim pojmovima, koji nisu nejasni zbog sebe, nego zbog ljudskih zločina i poprimitljene upotrebe, koju konačno moramo prihvatiti u određenom obliku. No, to treba reći!

Zato ćemo i mi prihvatiti taj izraz u tom smislu, pa ćemo reći: kad god u ovom članku rabimo riječ »nacionalizam«, pod tim mislimo krivo i negativno shvaćanje, po kojemu netko svoju vlastitu naciju postavlja kao vrhovno dobro, tj. i iznad samoga Boga, zapostavljajući pri tom prava svih ostalih naroda. Tomu bi pojmu više odgovarala riječ »nacionizam«, ali jer se u tom smislu vrlo često rabi i riječ »nacionalizam«, da se izbjegn timer nejasnoće, u tom ćemo je smislu i mi rabiti, strogo je dijeleći od pojma »rodoljublja« i »domoljublja«. Crkva je osudila nacionalizam u tom negativnom smislu. Čini se, da i dr Kuničić u tom smislu shvaća riječ »nacionalizam«, kad se pita: »Gdje počinje nacionalizam, a gdje završava ispravan osjećaj prema svojoj naciji?«⁵ On tu strogo dijeli nacionalizam kao manu i grijeh u suprotnosti s »ispravnim osjećajem prema svojoj naciji«, koji mu je osjećaj očito krepost i vrlina, kao što i jest. Ako je, dakle, nacionalizam sam po sebi nešto negativno i zlo, grijeh i zločin — kako se onda može govoriti o »pretjeranom nacionalizmu«, kad je on uvijek takav? Taj četvrti podnaslov »Pretjerani nacionalizam«⁶ značio bi, kao da postoji i neki drugi nacionalizam, koji nije »pretjeran«, koji nije zao, niti je grijeh, te bi na taj način mogao biti i — vrlina. Tim se izrazom »pretjerani nacionalizam« služe i dokumenti drugog vat. sabora, kako citira autor u spomenutom članku.⁷ No, ako »katolička društvena nauka nije nikada usvajala nacionalizam« i »uvijek ga je osuđi-

⁴ Nav. dj., str. 212.

⁵ Nav. dj., str. 217.

⁶ Nav. dj., str. 215.

⁷ Nav. dj., str. 216.

vala»,⁸ to znači da po katoličkom shvaćanju ne postoji neki drugi nacionalizam, koji ne bi bio pretjeran, dotično, koji bi bio umjeren i koji bi se mogao prihvatiti, a ne osuditi. Ako je od strane Katoličke Crkve osuđen nacionalizam kao takav, onda ne bi trebalo razlikovati »pretjerani« i »nepretjerani« nacionalizam i tako stvarati zabunu i nejasnoće.

Prema tome bi i »Bistrenje pojmova«⁹ (drugi podnaslov) moralo biti mnogo bistrije, da bi se mogao pravilno i jasno shvatiti treći podnaslov »Domovina—nacija«¹⁰ i sve ostalo što slijedi.

Pošto je auktor protumačio pojmove »domovina« i »dom« i tako lijepo iznio katoličku društvenu nauku, koja »smatra domoljublje etičko-moralnom dužnošću, ali fundiranom ontički i psihološki,«¹¹ i pošto je na taj način dokazao, da je domoljublje etička i moralna vrlina i dužnost svakoga čovjeka, on odmah poslije toga tvrdi: »I tu se može dogoditi exces.«¹² — Tu, međutim, dolazi do nove nejasnoće, koja je slična gornjem pojmu »pretjeranog«. Čini se po ovim riječima, kao što po autoru postoji »pretjerani« i »nepretjerani« nacionalizam, da tako može postojati i »pretjerana« i »nepretjerana« domovinska ljubav. Meni se, naprotiv, čini da to nije posve jasno.

Znamo da se protiv kreposti može griješiti pretjeravanjem (per excessum) i nedostatkom (per defectum), ali ne u vrlini, nego u postupku prema vrlini. Vrlina nikada ne može biti ni »pretjerana« ni »defektna«. Samo nepravilan postupak prema nekoj vrlini u jednom ili drugom smislu može biti zao, bilo da je pretjeran, bilo da je nedovoljan. Ali upravo time, takvim postupkom dotična krepost prestaje biti krepost i pretvara se u grijeh i manu. Na taj način i »summum jus« postaje »summa injuria«. Ne može neko »pravo« postati »nepravda«, nego nečiji pretjerani postupak u ime tobožnjega »prava« može postati nepravda. Tako ni rodoljublje nikada ne može biti »exces«. Nečiji pretjerani postupak i pretjerani zahtjevi u ime tobožnjeg »rodoljublja« mogu biti »pretjerani«, ali zbog te pretjeranosti to više nije rodoljublje i vrlina, nego mana i nepravda.

Treba naglasiti da kršćanstvo ne postavlja granice rastu vrednota, koje se uklapaju u njegovu etičko-moralnu normu, pa tako ni rodoljublju. Vrlini i savršenstvu nema granica. »Budite savršeni kao što je vaš Otac nebeski savršen.«¹³ Ljubav je vrhunac vrlina i savršenstva. Prema tome ne može biti govora o »pretjeranoj« ljubavi prema svojemu narodu i prema svojoj domovini.^{14a} Ljubav u svojem pravom i potpunom značenju ne može biti i nikada nije pretjerana. Isto tako, treba odmah dodati, mržnja (šovinizam) prema drugim narodima ne proizlazi iz »pretjerane« odanosti prema svojemu narodu, kako nam to, čini se, pogrešno tumači dr Jordan Kuničić. Mržnja je, naprotiv, posljedica čovjekove sebičnosti,

●
⁸ Na istom mj.

⁹ Nav. dj., str. 212.

¹⁰ Nav. dj., str. 213.

¹¹ Nav. dj., str. 214.

¹² Na istom mj.

¹³ Mt 5, 48.

^{14a} Nav. dj., str. 213.

koja je u stvari negacija svake ljubavi, pa i ljubavi prema domovini. U nas se često puta u tisku i inače svjesno i nesvjesno poistovjetuje rodoljublje i šovinizam na veliku štetu rodoljublja te općeljudske ontički i psihološki fundirane vrline. Ovakve tvrdnje o »pretjeranom« rodoljublju idu na ruku takvim zabudama. Takve bi se nejasnoće morale ukloniti. Isto tako meni se čini nejasnim autorovo tumačenje pojmova »domovina—nacija«^{14b} kao i pojma »narod—država«.¹⁵

On, naime, pokušava odvojiti domovinu od nacije i time staviti u pitanje naravno pravo nacije na nacionalnu državu, iako je dobro znano, da je domovina temelj i podnožje svake nacije, i u tome smislu još uvijek jedina mogućnost potpunog nacionalnog očitovanja. Jedinstvo i samostalnost jednoga naroda nisu zapreka za povezivanje s drugim narodima, nego zapravo preduvjet tome povezivanju. Jer, da bi se nešto moglo povezivati, mora prije opstojati zasebno i u sebi jedinstveno. Kao što je pojedincu potrebna nacija da se u njoj može očitovati, tako je i naciji potrebna međunarodna zajednica da u njoj očituje svoju posebnost. Čitav je svemir, naime, izgrađen na načelu složenih odnosa između mikrokozma i makrokozma, atoma, molekula i organizama. Od atoma do svemira sve se grupira u samostalne skupine, koje opet sve skupa konvergiraju jednom općem jedinstvu. Jedinstvo u raznolikosti!

Taj zakon skladnih odnosa uvjetuje sklad koji u njemu vlada. Taj isti zakon vrijedi i za čovječanstvo, koje svoju harmoniju i red može postignuti samo u prihvaćanju načela o skladnoj raznolikosti ljudskog društva i uzajamnom poštovanju međusobnih prava. Po analogiji atoma i svemira, ako je čovjek atom, a čovječanstvo svemir, obitelj bi bila molekula, a narod pravi osnovni i životni organizam, bez kojega ne može biti ni čovjeka ni čovječanstva. Ako je narod u tolikoj mjeri naravna i životna ustanova, on mora imati i svoje naravno i životno pravo samostalnosti i samoopredjeljenja, koje je pravo samoopredjeljenja općenito prihvaćeno i u politici. Prema tom načelu svaki narod ima pravo na svoju samostalnost, a one nacionalne skupine, koje se zbog migracije ili posljedica razgraničenja nalaze izvan svoje nacije—domovine, one imaju pravo zaštite »nacionalne manjine«, pravo na svoje nacionalne škole, na svoj jezik, individualitet, i na svoje zastupnike u parlamentu dotične zemlje. Na ta se prava nacionalnih manjina u međunarodnim odnosima vrlo budno pazi. Ako dakle jedna narodna manjina ima takva prava, koliko više treba imati takva prava sam narod, kojemu ta manjina pripada, bez obzira koliko je taj narod velik i brojan!

^{14b} Bernard Häring, *Das Gesetz Christi, Moralthologie*, Freiburg im Breisgau, 1959. na str. 981. definira ljubav prema domovini na slijedeći način: »Die Liebe zum Vaterland ist eine naturgemässe Pflicht, die sogar soweit geht, dass sie unter Umständen das Opfer des eigenen Lebens verlangen kann.« Za to navodi Leona XIII, *Sapientae christianae*, Denzinger 1936a.

Ako po Häringovoj definiciji domovinska ljubav nameće takvu prirodnu dužnost, koja ide tako daleko, da u određenim prilikama može zahtijevati čak i žrtvu vlastitog života, onda ona u naravnom pogledu nema granica. Drugim riječima, domovinska ljubav ni u kojem slučaju ne može biti pretjerana.

¹⁵ *Crkva u svijetu*, br. 3/1972, str. 216.

Taj princip narodnog samoopredjeljenja, dotično pravo svakoga naroda na samostalnost i svoju vlastitu državu prihvaća i papa Ivan XXIII, kad u svojoj enciklici *Pacem in terris* u točki 94. kaže: »Poslije XIX stoljeća naglašeno je i gotovo po svuda rašireno nastojanje, da se političke zajednice poklapaju s nacionalnim zajednicama«. ¹⁶ A jer je, »zbog različitih razloga«, kako isti papa nastavlja, »nemoguće postići, da se geografske granice poklapaju s etničkim, dolazi do fenomena nacionalnih manjina i teških problema, koji su s time povezani«. ¹⁷ Dakle i papa Ivan hoće, da se političke granice poklapaju s nacionalnim, etničkim granicama. Sličnu misao izražava i papa Pavao VI u svom govoru pred Ujedinjenim narodima u New Yorku, na što se pozivlje u svojoj enciklici *Populorum progressio* u kojoj kaže: »Vaš je poziv — rekli smo predstavnicima Ujedinjenih naroda u New Yorku — da pobratimite ne neke narode, nego *sve narode*...«. ¹⁸ Kako se mogu »pobratimiti« svi narodi, ako neki od njih ne smiju postojati, dotično, ako nisu samostalni.

Ako je to sve tako, kako je gore izneseno, onda je meni posve nejasno, što dr Kuničić misli, kad piše: »Crkva je ponajprije osudila tzv. 'principium nationalitatum', prema kojemu bi svaka nacija morala imati svoju zasebnu državu, a ako nema svoje zasebne države, da ne zaslužuje naziv 'nacije',¹⁹ i malo poslije toga, kad kaže: »Čovječanstvo je toliko pomiješano, zajednički je život toliko kompliciran, međunarodni odnosi toliko su zamršeni da je ostvarenje toga principa ne samo nepoželjno, nego i nemoguće.«²⁰ Neka mi dr Kuničić ne zamjeri što ne mogu shvatiti na koji je način »taj eksces vrijedan svake osude«?²¹ Da li se time osuđuje princip, prema kojemu bi svaki narod morao imati svoju državu, ili osuđuje mišljenje onih, koji bi htjeli porobljenim i potlačenim narodima, koji nemaju svoje države, oduzeti čak i naziv »nacije«. Ako se bilo kojem narodu oduzme pravo na njegovo samoopredjeljenje, pravo na samostalnost i na svoju vlastitu državu, kako se onda može tvrditi ono što naučava crkveno naučiteljstvo na Trećoj biskupskoj sinodi od 6. XI 1971. u dokumentu *Pravda u svijetu*, što i sam dr Kuničić u spomenutom članku navodi, »da narodima treba omogućiti da se razvijaju prema svojim vlastitim kulturnim karakteristikama« i tražiti, »da svaki narod mogne biti sam svoj glavni tvorac vlastitog ekonomskog i društvenog napretka«, te napokon, »da svaki narod može sudjelovati kao aktivan i odgovoran član ljudskog društva u ostvarivanju općeg zajedničkog dobra, na ravnoj nozi s drugim narodima«?²²

¹⁶ Cahiers d'action religieuse et sociale, Jean XXIII: *Pacem in terris*, Action populaire, Ceras, Paris, 1. mai 1963, str. 33 (289).

¹⁷ Nav. dj., str. 34 (290).

¹⁸ Pavao VI, *Populorum Progressio*, enciklika o razvitku naroda, hrvatski prijevod, Svesci Kršćanska sadašnjost, 3, 1967. — pretiskalo Hrvatsko književno društvo sv. Cirila i Metoda, Zagreb, 1967, str. 40, točka 78.

¹⁹ *Crkva u svijetu*, Split, god. 1972. br. 3. s. 216.

²⁰ Na istom mj.

²¹ Na istom mj.

²² Na istom mj.

U gornjim je navodima sam dr Kuničić svaki put potortao riječ *narod*. Time unaprijed upozorava na posebno značenje te riječi, da ne bi upao u opasnost nacionalizma. Odmah malo dalje postavlja sam sebi pitanje: »Nije li Crkva tim riječima prešla u prostor nacionalizma?«²³ Sam Kuničić odgovara: »Nikako«. I to — zašto? Jednostavno zato, jer po njegovu mišljenju »izraz narod ima više značenja.« I da se mi ne bismo previše mislili, koja su to značenja, dodaje doslovno: »Tu je pitanje 'naroda—države', jer je očito da u višenacionalnoj državi ne može pojedini narod uživati takvu posve autonomnu ili posve zasebnu političku i socijalnu samostalnost, da se kao takav afirmira pred drugim narodima, ili u istoj državi bez osvrta na druge narode u istoj državi.«²⁴ Poznate su nam iz povijesti takve »narod—države«, zapravo »Moloh—države«, koje su gutale male narode. Takva »Moloh—država« bila je stara Austrija, koja je stoljećima držala u svojoj utrobi porobljene mnoge narode, ali je ta »Moloh—država« propala, a narodi su ostali i ostat će dok je vijeka, kao što, uostalom, i sam dr Kuničić na drugom mjestu prije toga tvrdi, da se »državna vlast mijenja, nastaje i nestaje«, a »nacionalni je osjećaj kao žerava pod pepelom. Može se prigušiti, ali se ne može uništiti.«²⁵ Ne može ga, dakle, uništiti ni tako zvana »narod—država«. Ako ćemo ostati uz pojam naroda kao prirodne i osnovne ljudske zajednice, koja se »ne može uništiti«, što je onda trebalo stvarati novo značenje »naroda« višeznačnim pojmom »naroda—države«, u kojoj mali narodi moraju nestati, da bi ona mogla »nastati«. Očito se radi o protuslovlju zbog nejasnoća, jer i sam autor na koncu, u pretposljednem podnaslovu »Pravi put« kaže: »Bio bi skrajni pesimizam ustvrditi da nije moguće ostvariti zdrav patriotski ili nacionalni osjećaj. Kao da nije moguće ostvariti neki otvoreni patriotski i nacionalni osjećaj. Moguće je. I mora se. Da, jer nacija je i etička vrednota. Nacija je humano i etičko dobro.«²⁶

Kad bi nam to dobro bilo zaista »osnovno i životno«, onda bi i naše življenje bilo manje tragično.

●
23 Na istom mj.

24 Na istom mj.

25 Nav. dj., str. 213.

26 Nav. dj., str. 218.